

besturen.¹ 'Wijs beleid zal het zijn, dat er alles op wordt gezet, herstel mogelijk te maken en niets te doen wat in verkeerde richting werkt. U zult het ongetwijfeld met mij eens zijn dat het ook de werklozenzorg is, welke in deze tijden veel er toe kan bijdragen of de ontwikkeling van het maatschappelijk leven in juiste, dan wel in verkeerde richting wordt gestuurd.' De man van wie die oproep tot 'aanpassing' uitging, jhr. Ruys de Beerenbrouck, 'de edelman die werkt voor het volk' (onder die leuze had de Staatspartij hem in '29 aangeprezen), was niet zonder medegevoel voor 'het volk':

'Op een koude dag in oktober zat hij eens thuis in een onverwarmd vertrek te werken. Toen zijn echtgenote hem vroeg, waarom hij de haard niet liet aanmaken, antwoordde hij: 'De werklozen krijgen hun kolentoeslag eerst op 1 november. Zou ik dan nu al gaan stoken?''²

Het denkbeeld dat hij, door juist wèl te stoken, althans het zijne deed om de bedrijvigheid in de Limburgse mijnen te bevorderen, kwam niet in hem op. Hij was kind van zijn tijd – kind uit een bepaald milieu. En in dat milieu zag men werkloosheid als een maatschappelijke kwaal die in hoofdzaak uit zichzelf genezen moest. Hetgeen betekende dat men, het lapmiddel van de steun daargelaten (een maatregel van *sociale* politiek die eigenlijk met de gepredikte beginselen van *economisch* beleid in strijd was), het lot der werklozen niet wezenlijk kon verbeteren.

Dat lot was zwaar.

Zwaar niet alleen omdat men, in veel gevallen, van een voor die tijd redelijk bestaan geleidelijk verviel tot armoede; zwaar niet alleen omdat men een dag die eens gevuld geweest was met arbeid, vervallen zag tot in verval overgaande ledigheid; zwaar was dat lot vooral omdat het, ongemerkt haast, vrat aan het zelfrespect, waarbij het besef dat men dat lot met velen deelde, maar een schrale troost was. Wij weten van de levensomstandigheden der werklozen niet zo heel veel af. Wij zouden er nog minder van weten dan wij doen, was niet in de periode september 1934 – februari 1935 in Amsterdam, op initiatief van de gemeenteraad, een diepgaand onderzoek ingesteld, zulks in navolging van een minder breed opgezet, zich alleen tot georganiseerden uitstrekkend onderzoek in Den Haag in '32. Dat Amsterdams onderzoek ontleende zijn speciale waarde aan het feit dat de levensomstandigheden in een aantal gezinnen van werklozen nauwkeurig vergeleken waren met die in arbeidersgezinnen welke in dezelfde buurten woonden – maar niet

¹ A.v., p. 146–47. ² Gribling: *Aalberse*, p. 42.